

Տաճկան լուսաբերի մեծագործությունը : Տաճկան վաճառականության պաշտոնարարը իր խորհի որ լուսաբերի շինության եւ վաճառական չամար տերութեան մենավաճառութիւն մը հաստատեւ եւ այս նպատակաւ Կ.Պոլս, Սելանիք, Չամուրիա եւ Սելեւստրէդդա գործառուները պիտի կանգնէ :

Տաճկան բնակչութեան : Ապստոլական նոր հրովարտակի մը համեմատ՝ միայն տաճկական տերութեան հպատակները կրնան պատահեաւ բանակի վաճառական ըլլալ, ի բաց առեալ միայն այն նիւթերը, որոնք դրսէն կու գան :

Պաշտոնի արտադրութիւն : Պաշտոնի արտադրութեան թիւերը բաւական ատենէ վեր խափանուած էր. բայց 1888 թ. նորէն զարգացաւ. թէ եւ երեք կամ չորս վաճառականը միայն կրնան ստոր պատահալ, որոնք իւր 30.000 մաշկ (Fellen) լինան տարին : 1887 թ. Պաշտոնէն Եւրոպա մուծուեցաւ 2000 մաշկ, 150 արկղ եւ 120 պարկ արմա, որոնք ամենուն գինն էր 940 լիւրա, իսկ 1888 թ. 34.000 մաշկ, 500 արկղ եւ պարկ, որոնց ամենուն գինն է 8700 լիւրա :

Տաճկան ձիաբերի մեծագործությունը : Տաճկան ձիաբերութեան եկամուտը : Պաշտոնի մը համեմատ՝ այն ընկերութեան մուտքն տարւոյս Յունիս ամսոյն մէջ եղած է՝ 15,400.000 դր. ուր անցեալ տարի միւնիստի ժամանակ էր՝ 16,000.000 դր. ուստի 600.000 դր. նոսալ : Բայց պէտք է միտ դնել, որ 1888 Յունիսի մուտքին մեծութիւնն ընկերութեան գոյութեանն է ի վեր առաջին անգամ հանդիպած է :

Գինի հանձնի միջոցով : Չամուրիոյ լուսաբերը կը հրատարակեն թէ հնձոց սկսելէն մինչեւ Մարտի կեսերը 195.000 կենդինար գին (գինի) թիրալայէն Չամուրիա տարուեցաւ, մինչ անցեալ տարի նոյնչափ ժամանակուան մէջ հազիւ 90.000 կենդինար տարուած էր : Այժմ թիրալայի վաճառանոցներուն մէջ տակաւին 80.000 կենդինար կայ, իսկ անցեալ տարի միայն 70.000 կենդինար : Ըստ այսմ՝ գինիի հունձքն այս տարի 115.000 կենդինար աճած է :

Ռուսական արտադրութիւն : Տաճկան լուսաբերութեան 1888 թ. Այս տարի Օտտոման մուծուեցաւ մասնաւոր այս վաճառանոց շինուած շոգնաւորով 2,879.000 պուտ թարածէթ, ուստի նախընթաց տարիէն 451.000 պուտ աւելի : Իսկ Նիւթայի մուծուեցաւ 451.000 պուտ : Այս թուերը կը ցուցնեն որ Սեւ ծովու նաւահան

գիտները նաւով թարածէթ բերելն ի զարգացման է : 1888 թ. նաւերով Պաշտոնէն թրիեստ բերուեցաւ 1,143.000 պուտ թարածէթ, իսկ Նիւթի բերուեցաւ 30.000 պուտ : Ռուսական նաւական ընկերութիւնը նոր թարածիթակիր նաւ մը շինել կուտայ ի Շուետ, որ ամենէն մեծն է եւ 1889 թ. աշնան պիտի աւարտի եւ 3000 տակաւաշարի պիտի կարենայ կրել : Ապրիլ 1 թ. թարածիթոյ գինը շատ նուազած էր, վասն զի պուտը 88 կոպեկ միայն կ'արժէր առանց տակաւին : Բայց յետոյ գինը լաւագոյն վիճակ մ'առաւ : Օգոստոս 1 թ. պուտը 90 կոպեկ կ'արժէր, Հոկ. 1 թ. 97, Հոկ. 13 թ. 1.07 բուպլի, Նոյ. 1 թ. 1.16 բուպլի եւ վերջապէս Դեկ. 15 թ. 1.10 բուպլի :

Ռուսական իւր Ռուսաստան : 1886 թ. Ռուսիա մուծուեցաւ 913.000 պուտ ուսուական իւր (ի բաց առեալ հնդկանի ձէթ եւ արմախղը), բայց 1888 թ. միայն 629.000 պուտ : Ասոր պատճառն այն է որ արուեստական ձիթահանութիւնը շատ վարգացաւ Ռուսաստանի մէջ : Տարւոյս սկիզբը միայն 13 գործատուն կար Ռուսաստան արուեստական ձիթոյ, որոնք տարին 15.000—200.000 պուտ յառաջ կը բերէին : Այս գործատունը 1887 թ. 800.000 պուտ ձէթ շինեցին եւ գինն ըլլալով 8.25—9.50 բուպլի առ պուտ, որոնք տարւոյս 2—3.50 բուպլի շահեցան առ պուտ : Անցեալ տարի Սեպտեմբերին պնպէն ընդարձակեցաւ այս ձիթահանութիւնը, որ գինը նուազեցաւ :

Պաշտոնի վաճառականութիւն : Մայիս ամսոյն մէջ Պաշտոնի եւ Տիրիսի շոգնաւորով հաղորդակցութիւնը 3 շաբաթ ընդհանուեցաւ ուղղման պատճառաւ, ուստի եւ քիչ թարածէթ բերուեցաւ Պաշտոն. նաեւ Պաշտոնի մէջ շատ քիչ էր անգործ նաւթը, ուստի եւ պուտը $3\frac{1}{2}$ կոպեկէն 6 կոպեկի բարձրացաւ : Սակայն Պաշտոնի մէջ թարածիթոյ գինը նոյն ժամանակ չարժեքաւոր (պուտը 41—42 կոպեկ), վասն զի բուպլին շատ բարձրացած ըլլալով՝ արտադրութիւնը դժուարին էր եւ Ամերիկայի հետ մրցել չէին կրնար :

Պաշտոնի մէջ պէտքէն կը յառաջանան եռանդեմաք եւ նոր աղբիւրներ ալ գտնուեցան : Արտադրութեան (տակաւաշարով) : Թարածէթ 40,480, նաւթ 7395, ժնացորդ (Residium) 1453, համբիւղ 1323, մեքենաձէթ 1187, երկաթագործան 985, արմաւախայտ 711, ընկուզենի 568, արքաքար 370, ջրերան 240, բուրգ 143 :

Ազգային նաւերու արտածութիւնը եւ (կենդիւնարով). քարաձէթ 10.900, հանքիւղ 1802, մեքենաձէթ 1102, գորգ 90, աղեալ աղիք 15, մատուտակ 4, պլեւայլք 17, ի միասին 13.930:

Կերթոնիւն: Բաց ի արկղափայտէ քիչ բան ներածուեցաւ: Ցախտակ 441 կարգ:

Ազգային նաւերու ներածութիւնը եւ (կենդիւնարով). ցախտակ 9815, կիշաւնանաղ 331, հանքաղու 181, պողպատ 109, մեքենայք 53, լիմնի 50, ընկողք 36, խաւարտ 22, հողաթափ 10, լուցափայտ 8, ապակեղէնք 4, պլեւայլք 702, ի միասին 11.321:

Նաւաւոր: Կ. Պոլսի 30 (սանդիմ), Ատրիք 55, Եգիպտոս 65, Պոմպէյ 8½ տըլ. Վալկաթա 9½ տըլ. Չինաստան 13 տըլ. Ճաբոն 15 տըլ. այս ամէն առ. արկղ: Ագրիա 13½ շիլ. առ. տակառաշափ, Գերմանիա, Անգղիա եւ Բեռլին 20 շիլ. առ. տըլ. իսկ պուտը 7 կող. դէպ. դէպ. ի Սեւաստապոլ, Օսեսան 10 կող. Նիքոլայեւ 11 կող. Գանուս (մինչեւ Ալաւ) 30 սանդիմ առ. արկղ:

Նաւաւ: Հասան 38 շոգենաւք 45.190 տակառաշափով եւ 24 առագաստանաւք 6599 տկոշ.: Ելան 36 շոգենաւք 42.134 տկոշով. եւ 24 առագաստանաւք 7109 տկոշով. այս նաւերն 6 շոգենաւք (4337 տկոշով.) եւ 1 առագաստանաւք (537 տկոշով.) հասան առ. տրական վաճառանաւերն, եւ Ելան 7 շոգենաւք (4856 տկոշ.) եւ 2 առագաստանաւք (699 տկոշ.):

Ռաւոնի եւ Պրոնի վաճառանաւերն յաւաքեցին: Պարսից շահին Ռուսաստան եւ ուրիշ եւրոպական երկրներն այց ելելուն առ. թիւ ուս լրագիրները շատ մը յօդաւածներ կը գրեն Ռուսիոյ եւ Պարսից մէջ եղած վաճառանաւերն յարաբերութեան նկատմամբ: Չի կրնա տարակառուել որ այս երկու երկրներու վաճառականութեան յարաբերութիւնը լաւագոյն գրից մէջ են կլինիլ եւ գետնի ուստի եւ բերքերուն տարբերութեան պատճառաւ: Ռուսաստան ամէն տարի ցորենի կարտայրէ Եւրոպիոյ միւս երկրներուն, բայց ինչն ալ հաւաքեցին բերքեր կ'ընդունի Եւրոպոսէն, չընդկաստանէ, Ամերիկայէն, եւն: Այս ամենայն բերքերը Պարսկաստան ալ կրնայ յառաջ բերել եւ ասոնց մշակութիւնը կրնայ շատ զարգանալ, եթէ Ռուսիա լաւագոյն գրից մէջ ըլլալով՝ զանոյք գնել կարենայ: Կասպից ծովը Պարսկաստանի հիւսիսային ամենաբեր գաւառաց

մօտ ըլլալով՝ գիւրին ձմաւայ մըն եւ հաղորդակցութեան միջոցի եւ Նիշի-Նովոկորոտի հետ, որուն տնտեսականաց մէջ ուս վաճառականք արեւելից վաճառականաց հետ գործի իր տեսնեն: Ռուսաստան ամէն տարի հարիւր միլիոններ կուտայ Եւրոպիոյ բամբակ, մետաքս, բուրդ, գունդէն եւ այլն գնելու, եւ զասոնք Անգղիայէն կը ստրկուի գնելու տող գնով, մինչ զանոյք Պարսկաստանէն ալ կրնար գնել արծառ: Ընդհանուապէս Ռուսաստան կրնայ միջիկ զոր օր. Անգղիոյ հետ պարսկական վաճառանոցաց նկատմամբ, որ 1885, 1886 եւ 1887 տարեաց մէջ 16½ միլիոն ռուպլէ (ոսկի), ուստի տարին իւր 5½ միլիոն վաճառք մուծած եւ Պարսկաստան: Նոյն միջին մէջ Անգղիա Պարսից ծախած եւ 7½ միլիոնի կամ տարեկան 2½ միլիոնի վաճառք, ուստի Անգղիա տարին 3 միլիոն շահած է: Նոյն միջին մէջ Ռուսաստան ալ 12 միլիոնի վաճառք մուծած է, ուստի տարեկան 4 միլիոնի. բայց գնած եւ Պարսկաստանէն բամբակ, մետաքս, մրդ, որից, գունդէն եւն 18 միլիոնի, տարեկան 6 միլիոնի. ուստի Պարսիկք տարին 2 միլիոն ռուպլէ շահեցան, մինչ Անգղիա Պարսկաստանէն շահեցաւ ամէն տարի 2 միլիոն, Այս ամենայն կրնայ յօդաւոր Ռուսաստանի փոխել, եթէ երկու տերութեանց հաղորդակցութեան արգելքները բարձուին: Անգլիոյ շահը հրամայած է որ թեհհեհեհեհ գէպ ի Ռիշտ արքունի պողոտայ մը բացուի, միւսեւոյ ժամանակ նաեւ Պրոնայ ծոցի նաւերն բացուեցաւ, որով Ռիշտի հետ հաղորդակցութիւնը դիւրացաւ: Յոյս կայ որ քիչ մ'ետքը Պարսից ներքին գաւառքն շոգեկառօք կապուին Կասպից ծովուն հետ, եւ ասով երկու աշխարհաց վաճառականական յարաբերութիւնը շատ յառաջանայ:

Պրոնի Կապիտալ Կապիտալ: Պարսիցի Che-miker Zeitungի կը գրեն որ Պարսիք բարձրագոյն աղբիւրներն երկաթով աւելն է նաւաւ: Նոր աղբիւրներն որ կը բացուին շատ նուազ կը բղեն: Թեհեւ Ազգայնի թերազգայն եւ Պրոնայի աղբիւրներն առատաբերուն են բայց տեւականութիւնը տարակուսական է: Պարսիք գրեթէ ամէն զտարաններ քարաձէթի նուազութեան վրայ կը արտնջեն: Չգտեալ քարաձէթի գինն պուտին 1 մինչեւ 2 կոպեկէն բարձրացաւ: 5—6 կոպեկի: Հայտ տեղի սկան խոր աղբիւրներ բանալ, բայց արդիւնքն անկալութեան չի համապատասխաներ: Ազգին անդին կը սկսի աղբիւր մը բղել, բայց քիչ կը տեսն, առ. ուսեւն մէկ կամ երկու օր, եւ նոյն իսկ քանի

մը ժամ՝ Թէ այս տխուր վիճակի մէջ են քա-
րաձիվից աղբերքն, յայտնի է անկէ՝ որ կաս-
պեան Սեւեռփուռ-նաւթի-ընկերութեան լեռնայ-
նի ճարտարագետն Պաքուի մէջ լաւ քննու-
թիւններն ընկէն ետեւ՝ ընկերութեան վարիչն եւ
Ռովմիլիտի տան ներկայացուցիչն Բարիզ կան-
չուեցան։ Պաքուի աղբերաց նուազումն Ռուսիոյ
Համար մեծ գոթախոտիկն կրնայ ըլլալ, վասն
զի քարաձէլն երկրին գրեթէ ամենամեծ առեւ-
տրական մասն է։

ՔԱՐԱՑԱԳԵՆ

ՈՍԱ ԺԵՓԻՉ

ՎԵՐՁԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎԵՊ ՄԷ

13. Որոշ դիրք։

(Հարաւայտ-ի-ն)

Ռեւե Եսկին շահին շատ աշխատութիւն
արժած էր, բայց ծեր Գոյանդուն շահեւոր ամենեւին
յոյս մը չունէին դաւաճաններն. անոր Համար դա-
ւադրութեան յատակագիծն՝ ամենայն զգուշու-
թեամբ կը ծածկէին իրմէ։ Միայն իւր որդին եւ օ-
տար երկիրներու լոգերու քանի մ'անդամներն
ծեր Գոյանդունի դէմ՝ այսպէս ծածկուեցէին։
Եւ այսպէս՝ առանց մանրամասնութեանց տեղեակ
ըլլալով՝ իմացաւ որ յատակագիծ մը պատրաստուած
է, եւ եթէ դարձեալ Մարենայ քաջհերց ընտրուէր՝
իւր երրորդ գահէրիցութիւնն շնչտած այս յատա-
կագիծն պիտի գործադրուէր։

Ծեր Գոյանդուն շահեւոր յոյս մը չունենալովին
իրաւացի էր. վասն զի ամէն կերպով այս դաւա-
դրութեան դէմ կը կռուէր։

Ծեր Գոյանդունի Հետ այնպէս կը վարու-
էին, ինչպէս որ ետքեւն խիմենային Հետ սկսան
վարուիլ. գաւազրութեան գոյութիւն ունենալն
կ'ուրանային եւ սխալ զըռոյ մը կը Համարէին։ Սա-
կայն այս միջոցին տիրիչ անդամներ շահեւոր կը ջա-
նային, որոնց գործակցութեանը վրայ կրնային ա-
պահով ըլլալ։

Ծր. Բալանդուն ամենամեծ որսը՝ Փաւստի-
նոս Մէլքը, որ Հին ժամանակներէ սկսեալ
գահէրիցուն Հետ բարեկամացած էր։ Ռեւոյլին
բուն Հայրենիքը՝ Նոր-կրանատա էր. բայց Էգուա-
տու գաղձած եւ բանակին մէջ գնդապետի պաշ-
տոն առած էր։ Գոթախոտաբար կարսիս Մարենայ
այս մարդուն առանձինն սեր կապած էր. բայց
սիրուելու ամենեւին յատկութիւն մը չունէր, ընդ
Հակառակն խիստ եւ վայրագ մարդ մըն էր։ Կար-
սիս զինքը պատերազմի դաշտին վրայ ճանչցաւ, ուր
կատարելութեամբ կը պատերազմէր եւ մահն առ-
ուչին կը Համարէր։ Այն ժամանակէն ի վեր գնդա-
պետին վրայ մեծ փառահովութիւն ունէր։ Անոր
վրայցը շար լուր մը պատմուած աստի պատասխան

կու տար. «Գնդապետին կուսին եւ աշքովս տե-
սած եմ. միայն երկուստ մը կրնայ մասնութիւն
ընել»։ Գնդապետն ալ Մարենայի միշտ մեծաթանգ
կը ցուցնէր։

Եթէ Տր. Բալանդունի պէս՝ կարսիս ալ այս
մարդուն յատկութիւններն լաւ ճանչցած ըլլար,
բնականապէս վրասն այնչափ փառահովութիւն ունե-
ցած չէր ըլլար։ Այլ գլխաւոր յատկութիւնն՝ ըն-
շատիրութիւնն էր. իսկ կարսիս այս մարդուն Հա-
րատանալու Համար ընտրած միջոյն — գերեվաճա-
ռութիւնը — բոլորովին ի գերեւ. Հանած ու ջնջած
էր։ Էգուաւորի մէջ գերեվաճառութիւնը բոլոր-
ովին ջնջուած էր. եւ երկիր միակեւոր Համար
Հնդիկ ու ճննայի մշակներ բերելու վրայ խնդիր
կար, որոնք իրենց աշխատութեամբն ճարտարու-
թեան ստանի պիտի փաստէին։ Բայց այս գիտերն
կամայապէս կերպով կ'որոշուէին, եւ կալուածա-
տէրն ուղածին պէս այս մարդիկ կը գործածէր,
որով գարնեալ տեսնի մը գերեվաճառութիւն կ'ը-
նէին։ Կարսիս Մարենայ իւր պարտքը ճանչնալով՝
օրինաց այսպիսի բռնաբարութիւնն եւ կամայական
մեկնութիւններն արգելէց. գնդապետը սատարի
կատարեցաւ. բայց կատարութիւնն արտաքուստ
բնաւ չէր յայտնէր։ Արտաքուստ գահէրիցուն
բարեկամը մնայ, բայց ի ներքուստ վրէժխնդրու-
թիւն կը նիւթէր։

Մէկ կողմանէ այսպէս յարմար գործիչներ
ժողովելու աստեւ, միւս կողմանէ՝ թիւրխիմացութիւն
անուամբ իրենց զարհուրելի եւ քառամեկ խոր-
հուրդները ծածկելու կը ջանային։ Բայց ծեր Գո-
յանդուն իւր մարդիկը լաւ կը ճանչնար, եւ թիւ-
րխիմացութիւնն զջիմուն անուան շատ չէր Հաւատար-
մըր լսեց թէ Գոյանդուն, Գոյանդուն, Փրանկիսիս
Սանդըզ եւ Անտարտէս այս բանիւ մէջ մաս ունենի,
ամէն բան որոշ եւ պայմանաւ Հասկցու։ Բայց սրով-
Հետեւ գաւազրութիւնն իրմէ ծածուկ կը պահէին,
ինքն ալ կը ջանար որ իւր անունն չարապետութիւն
կարսիսիս անունովն զգուշացուցիչ տամարին ինքը
ըզկած էր։ Ի մանկութեան ունեցած իւր բարեկամն
եւ բազմամեայ Հակառակորդն անկամը տեսնել ու-
ղեց. կարսիսիս մեծանունութիւնն զինքը սատարի
չարժեց. եւ այս զեղբոր մէջ իւր որդւոյն մասնա-
կից ըլլալը գիտնալով սատարի կը վշտանար։

Իրոք ալ Եսկին գաւաճանութեան մէջ
վարակուած էր. Թեւեւ խիմենէս սխալ եղբայրա-
ցութիւններն ու սովեւտականութիւններն յայտնի
բրած էր, բայց չէր կրցած զինքն ետ կեցնել։

Անտանձ կից փոքրիկն շրջապատած՝ դաշ-
տերու մէջէն կը վազէր, մինչեւ որ մարմնոյն յոգնու-
թիւնն իւր հոգւոյն չէր մը Հնազիտ տուաւ. բուն
պատերազմ կը զգար իւր սրտին մէջ. եւ չէր դի-
տեր, որ եթէ սրտին մէջ խոտը ձայնին Հետեւեր
ինչ պիտի ըլլար իւր վիճակը։ Այսպէս ցմահ պար-
տաւեալ չկրցաւ ինք զինքն որոշել, եւ գարնեալ
տուն եկաւ, որպէս զի կարենայ հօրը Հետ այս նիւ-
թին վրայ Հատու խորհրդով խորհրդակցիլ։

Խիմենէս բաւական տեսնէ ի վեր ծեր Գո-
յանդունի անէն գաղտն էր։ Սուրբ է որ Խիմենէս
իւր անձնական յարաբերութեանց Համար բաւ մըն
ալ բաւած չէր. բայց իմացաւ որ իւր զինանայը